

Działania integracyjne w wielokulturowej grupie w bibliotece

Justyna Szymańska

Działania integracyjne skierowane do grup wielokulturowych są ważnym tematem dla instytucji kultury w Polsce już od wielu lat, na co duży wpływ miało między innymi otwarcie naszych granic związane z przystąpieniem do Unii Europejskiej. Kwestia integracji nabrała jednak nowego wymiaru po ataku Rosji na Ukrainę i wybuchu wojny za naszą wschodnią granicą. Konflikt zbrojny doprowadził do masowej migracji – w krótkim czasie po 24 lutego 2022 roku polską granicę przekroczyło około 12 milionów osób. Początkowo skierowane do nich działania były nastawione przede wszystkim na doraźną pomoc i wsparcie w ucieczce z terenów ogarniętych wojną. Na pierwszym miejscu było zaspokojenie podstawowych potrzeb, takich jak miejsce do spania, jedzenie, opieka psychologiczna. Jednak po jakimś czasie sytuacja uległa zmianie. Wiele osób przenieśli się dalej, inni wrócili do Ukrainy, niektórzy zostali tam, gdzie znaleźli bezpieczeństwo dla siebie i swoich rodzin. Obecnie ponad milion Ukrainek i Ukraińców korzysta z czasowej ochrony w Polsce, a liczbę osób z Ukrainy żyjących w naszym kraju szacuje się na ponad 3 miliony. Oznacza to, że w przybliżeniu co dwunasty mieszkaniec Polski jest Ukraińcem lub Ukrainką. Nasze społeczności wzbogaciły się o nowych mieszkańców mających inną kulturę, język, zwyczaje, a także inne doświadczenia, przyzwyczajenia, wzory socjalizacji i zachowań, między innymi choćby wobec instytucji publicznych. Ponieważ jest to obecnie dominujący kontekst, w jakim pracują biblioteki, na potrzeby tego artykułu skupię się na działaniach integracyjnych w grupie polsko-ukraińskiej. Integracja to duże wyzwanie, przed którym stoimy zarówno jako obywatele, jak i instytucje. Wiele z nas zadaje sobie obecnie pytania: jak działać z grupami wielokulturowymi? Jak działać skutecznie na rzecz integracji? Co to w ogóle znaczy? Jak wpleść integrację w podstawę naszych działań? Jak to zrobić w bibliotece?

Grupa wielokulturowa

O wyzwaniach, z jakimi stykają się uczniowie ukraińscy w polskiej szkole mówi stworzony na zlecenie CEO raport „Uczniowie uchodźczy w polskich szkołach” (<https://ceo.org.pl/udostepniamy-raport-uczniowie-uchodzczy-w-polskich-szkolach>). W polskich szkołach jest już prawie 150 000 młodych osób, które znalazły tutaj schronienie przed

wojną. W co czwartej klasie uczy się przynajmniej jedno dziecko z Ukrainy. Doświadczenie zetknięcia się z nową rzeczywistością może być dla ukraińskich uczennic i uczniów nie tylko stresujące, ale też odbić się na procesie dalszej integracji i akulturacji, a nierozpoznane i niezaadresowane potrzeby mogą nieść ze sobą długofalowe skutki. W polskich szkołach, według wspomnianego wyżej raportu, można zauważyć nacisk na asymilację (czyli proces odłączania się od swojej grupy i przystosowania się do życia w grupie o odmiennej kulturze), co skutkuje nieuwzględnianiem potrzeb edukacyjnych uczniów ukraińskich oraz wypadaniem z systemu osób niezintegrowanych. Autorki i autorzy raportu zauważają, że w szkołach obecne jest podejście separacyjne wyrażające się w tworzeniu klas „cudzoziemskich” lub sadzaniu uczniów ukraińskich razem i rozpoznają to jako poważną barierę dla integracji. Biblioteka może być jednym z miejsc, które pomogą odpowiedzieć na to wyzwanie. W bibliotece mogą spotkać się mieszane grupy młodzieży, które łączą wspólne zainteresowania, pasje czy potrzeby. Wsparciem w rozpoznaniu tych potencjałów może być zrealizowana przez zespół biblioteki, niskim kosztem diagnoza lokalna ukierunkowana właśnie na potrzeby młodzieży (więcej o diagnozie w bibliotece: <https://biblioteka.ceo.org.pl/diagnoza-lokalna-w-bibliotece>).

Jeden z bardziej popularnych kierunków działań integracyjnych, są te dotyczące dzieci i młodych ludzi. Te grupy stosunkowo łatwiej się integrują i wchodzą w grupę rówieśniczą. Warto jednak pamiętać, że wraz z dziećmi i młodzieżą przybyło do Polski bardzo dużo osób dorosłych, przede wszystkim kobiet, w tym osób 50+. Na tych osobach skupiły się działania projektu Nowe relacje, o czym można przeczytać w raporcie „Jak w domu? Czego nauczyliśmy się o budowaniu relacji i włączaniu społecznym osób uchodźczych 50+ z Ukrainy” (<https://www.nowerelacje.org/wp-content/uploads/2023/09/Raport-Nowe-Relacje-PL.pdf>).

Osoby dorosłe, w tym osoby starsze i seniorzy, nie funkcjonują w ramach jednej, zbiorczej i systemowej instytucji, do jakiej można zaliczyć szkołę. Ponad to osoby dorosłe doświadczają większych trudności w adaptowaniu się do nowych warunków, w tym w nauce nowego języka, nowego środowiska, jego niepisanych zasad czy nawiązywaniu nowych znajomości. Wszystko to sprawia, że trudniej jest im się włączyć w życie społeczeństwa, w którym przyszło im żyć, a instytucjom trudniej do nich dotrzeć. Nie znaczy to jednak, że to niemożliwe. Warto szukać sprzymierzeńców i partnerów – rozejrzeć się wokół i rozpoznać inne instytucje lub osoby, które mają kontakt z migrantami i mogą wesprzeć nas jako łącznicy ze społecznością migrancką. Może w naszej okolicy jest fundacja lub stowarzyszenie pomagające uchodźcom, nauczycielka wspomagająca w szkole, Klub Seniora, Regionalne Centrum Wolontariatu lub organizacja, która realizowała projekt skierowany do osób z doświadczeniem migracji? Korzystajmy z ich

wiedzy i kontaktów, by jak najszerszej dotrzeć z naszą ofertą do osób, które naprawdę mogą jej potrzebować.

Integracja, czyli co?

Jedną z rzeczy, którą mogą zaproponować biblioteki w odpowiedzi na sytuację uchodźczą w Polsce są działania integracyjne. Czym jednak w zasadzie jest integracja? Często używamy tego słowa intuicyjnie, jako dostosowania się do specyfiki danego miejsca lub lepszego poznania nowego środowiska i nowej sytuacji, w jakiej się znaleźliśmy. Według definicji PWN integracja to „proces tworzenia się całości z części”, a integracja społeczna to „proces scalania się zachodzący na różnych szczeblach społecznych”, „proces dostosowywania się do siebie zachowań ludzi w grupie” – czyli tworzenie jedności z wielości. W podejściu psychologicznym integracja to pozytywny stosunek i chęć podtrzymania własnego dziedzictwa kulturowego oraz otwartość i udział w życiu społeczeństwa przyjmującego. z kolei według definicji przyjętej przez Radę Europy integracja w kontekście migracyjnym to „dynamiczny, dwukierunkowy proces wzajemnego dostosowania wszystkich imigrantów i imigrantów oraz członków i członkiń krajów członkowskich”. W tym ujęciu bardziej wybrzmiewa nacisk na wzajemność tej relacji, zakładającej dopasowanie się do nowej sytuacji dwóch stron – migrantów i społeczności przyjmującej.

Integracja powinna być procesem dwukierunkowym, opartym na wzajemności. Warto nie zapominać, że zawiera się w niej także sama idea procesu jako czegoś niedokończonego, nie mającego wyraźnego, zdefiniowanego końca czy finiszu, po którym możemy odtrącić jednoznaczny sukces. Oczywiście warto postawić sobie w naszych działaniach osiągalny, mierzalny cel, aby móc świadomie odnotowywać zachodzące zmiany, jednak pamiętajmy o tym, że żadne pojedyncze działanie czy projekt nie zakończy się pełną, skończoną integracją. Integracja to proces, który trwa, ewoluuje i zmienia się, tak jak zmieniają się ludzie i jak płynny jest proces adaptacji do zmieniającego się środowiska.

Na co warto być uważnym?

Realizując idee wpisane w proces integracji warto pamiętać o wyzwaniach i problemach, na które działania integracyjne lub zmierzające do pogłębienia integracji może być odpowiedzią.

- **Upředzenia.** Jednym z większych wyzwań mogą być upředzenia, które są obecne wśród społeczności przyjmującej, w tym przypadku wśród Polek i Polaków. Przybierają one często postać niepotwierdzonych historii bazujących na stereotypach lub podsycanie wrogich nastrojów poprzez odwoływanie się do trudnej polsko-ukraińskiej

historii. Z drugiej strony takie uprzedzenia mogą funkcjonować też w grupie migranckiej, spowodowane negatywnymi doświadczeniami lub traumami związanymi z wymuszoną migracją. Te bardziej lub mniej uświadomione stereotypy potrafią zamknąć społeczności na siebie nawzajem i stworzyć bariery, które potem trudno przełamać. Warto zaadresować je wcześniej, promując działania ułatwiające spotkanie, bycie ze sobą (a nie obok siebie) różnorodnych grup w jak najbardziej naturalnym środowisku. Dobre działanie integracyjne to działanie nastawione na połączenie dwóch grup: polskiej i ukraińskiej. Błędem byłoby planowanie działań skierowanych tylko i wyłącznie do grupy ukraińskiej, np. ukraińskich dzieci czy seniorów, z wyłączeniem polskich uczestników. Działania włączające i uwzględniające potrzeby obu grup narodowych – większościowej, czyli Polaków i mniejszościowej, czyli Ukraińców, służą integracji jako procesowi wzajemnego dopasowywania, rozumienia się, tworzenia prawdziwej wspólnoty.

- **Różnorodny poziom integracji migrantek i migrantów.** We wspomnianym raporcie „Jak w domu...” autorki i autorzy wyróżnili trzy pomocne modele postaw. Są to:
  - „To nie jest mój świat” – model, w którym społeczeństwo przyjmujące, w tym przypadku polskie, pozostaje „na zewnątrz”, a dana osoba funkcjonuje niemal wyłącznie w grupie ukraińskiej, z której czerpie poczucie bezpieczeństwa, nie przyswaja też języka polskiego;
  - „Radzę sobie” – model opisujący sytuację, gdy dana osoba dobrze funkcjonuje w nowej, polskiej rzeczywistości, ale większość czasu spędza w społeczności ukraińskiej, która jest dla niej głównym punktem odniesienia i z tej grupy czerpie swoje zasoby. Taka osoba nie pogłębia znajomości języka polskiego i nie podejmuje decyzji o pozostaniu w Polsce na stałe;
  - „Czuję się częścią społeczeństwa” – model, który zakłada wkładanie wysiłku w pozyskanie kompetencji kulturowych. Taka osoba rozpoznaje normy obowiązujące w Polsce i chce się do nich dopasować, aktywnie uczy się języka, angażuje się w pomoc innym uchodźcom, zachęca innych do integracji.

- **Niestabilność grup ukraińskich.** Dużym wyzwaniem dla wielu inicjatorów działań integracyjnych jest niestabilność grup, związana z przemieszczaniem się osób z Ukrainy. To kłopot, jeśli z góry nastawimy się na to, że nasze działanie musi mieć jedną, stałą grupę odbiorców. Realia życia migrantek i migrantów są jednak takie, że

częściej niż w społeczeństwie przyjmującym występuje u nich konieczność zmiany związana z sytuacją materialną, rodzinną lub inną. Bądźmy na to gotowi i otwarci, a pozwoli nam to lepiej przygotować się na niestabilne warunki, z jakimi możemy się spotkać. Warto zastosować w tym przypadku tzw. zwinną metodę projektu (ang. agile). Polega ona w skrócie na możliwości korygowania działań w trakcie realizacji projektu, dzielenia go na etapy i kładzenia nacisku na ciągłą współpracę i doskonalenie. Modyfikujemy treść ogłoszeń, jeżeli okażą się mało skuteczne, dopasowujemy język, jakim się posługujemy, na bardziej zrozumiały dla odbiorców, dostosowujemy szatę graficzną naszych materiałów do odbiorców, nawiązujemy kontakty z osobami, które mogą wiedzieć o naszej grupie docelowej więcej od nas. Nie bójmy się tego robić już w trakcie realizacji działań – uczmy się i zmieniajmy! Nie bójmy się także tego, że wraz z mobilnością uczestniczek i uczestników, nasze działania tracą na znaczeniu. Ich siła leży w tym, że żyją tam, gdzie przeniosą się nasze odbiorczynie i odbiorcy. Jak piszą autorki i autorzy raportu „Jak w domu...”: „sugerujemy także myślenie o tym wyzwaniu z perspektywy dobrej i korzystnej zaraźliwości społecznej [...]. Jeśli uchodźczynom i uchodźcom dane było doświadczyć w Polsce włączenia czy partnerstwa w relacjach, to istnieje prawdopodobieństwo, że będą ich szukać w innych miejscach pobytu lub próbować tworzyć je u siebie w kraju. Czy może być większa korzyść z naszych nowo relacyjnych działań? Trzymajmy za nich kciuki. I cieszymy się, że mogliśmy razem brać w tym udział”.

- **Podziały w grupie inne niż narodowe.** Może się okazać, że największe tarcia nie objawiają się na styku różnic narodowościowych, ale przebiegają na innym tle, np. klasowym. Pamiętajmy, że wśród uchodźczyń i uchodźców są osoby o różnym pochodzeniu, statusie, majątku, wykształceniu. Zdarza się, że wśród samych Ukrainek i Ukraińców pojawiają się podziały na „dobrych”, czyli pracujących i asymilujących się oraz „złych”, postrzeganych jako niechętnych do pracy i roszczeniowych. Inne podziały mogą powstać w kontekście języka, jakim migrantki i migranci posługują się na co dzień – ukraińskim lub rosyjskim. Bądźmy na to wrażliwi, ponieważ często nasza uwaga kieruje się na najbardziej rzucający się w oczy podział między osobami uczestniczącymi w naszym działaniu, a w cieniu pozostają inne, mniej widoczne na pierwszy rzut oka, ale mające głębokie konsekwencje dla przyszłości naszych działań.
- **Lekceważenie potrzeb polskich uczestniczek i uczestników.** Planując działania integracyjne często skupiamy się przede wszystkim na potrzebach osób z grupy ukraińskiej, do których chcemy dotrzeć ze swoimi działaniami. To zrozumiałe i bardzo

ważne, ale pamiętajmy, że integracja to działania oparte na wzajemności, zakładające dwutorowość. Do tego niezbędna jest obecność zaangażowanej grupy polskiej. Warto przemyśleć skalę zaangażowania osób uczestniczących z Polski, ich liczbę i rolę do odegrania w grupie. Zastanówmy się, co może być dla polskich uczestniczek i uczestników motywacją, co mogą zyskać, będąc częścią naszego działania, co jest dla nich ważne i co możemy im zaoferować. W ten sposób zadamy o różnorodność, o którą nam chodzi. Pomyślmy też o przygotowaniu Polek i Polaków biorących udział w naszym działaniu na ewentualne trudności związane z brakiem oczekiwanego poziomu interakcji. Planując projekt warto przygotować się na możliwość, że pomiędzy grupą polską a ukraińską nie wykształcą się głębsze relacje. Zastanówmy się, czy możemy temu zaradzić wcześniej. Możliwe, że dobrym pomysłem będą warsztaty z komunikacji międzykulturowej, które wyposażą polskich uczestników w niezbędną wiedzę.

- **Bariera językowa.** Podczas planowania polsko-ukraińskich działań przemyślmy kwestię języków, jakie będą nam towarzyszyły. Jak sobie z tym poradzimy, jak możemy pomóc przełamać językową barierę? Nie należy opierać się na przekonaniu o podobieństwie języków i zakładać, że problem zniknie z czasem sam, ponieważ nasze języki są podobne. Nieznajomość języka powoduje niepewność i stres, a w efekcie wycofanie. Bariera językowa jest ważnym elementem powstrzymującym osoby uchodźcze przez próbami integracji, podobnie może być po stronie polskiej – niemożność komunikacji zniechęca i sprawia, że łatwiej zamknąć się we własnym gronie.

Dobre praktyki, czyli garść inspiracji

Przygotowując działania integracyjne w bibliotece, warto przejrzeć poniższą check listę, aby mieć pewność, że projekt faktycznie da uczestniczkom i uczestnikom przestrzeń do zaangażowania i integracji.

Czy mój projekt...

- Angażuje w równym stopniu uczestniczki i uczestników wywodzących się z różnych kultur (w tym z kultury polskiej!);
- Jest skierowany do określonej grupy odbiorców- to ważna kwestia, ponieważ konkretyzując grupę (np. mamy małych dzieci, młodzież, seniorzy) możemy odpowiednio dobrać sposób przekazu, kanały komunikacji, język itp.;
- Ma charakter procesowy, ciągły, a nie jednorazowy lub jest częścią większej całości;

- Jest dobrze przemyślany i odpowiada na realne potrzeby oraz wykorzystuje istniejący potencjał (nie opierają się tylko na ciekawym – według nas – pomysłe, ale na rozpoznaniu bazującym na diagnozie).

Inspiracje z bibliotek

Ukraińskie zabawy dla polsko-ukraińskiej grupy dzieci

<http://www.bogatynia.naszabiblioteka.com/n.popularne-zabawy-ukrainskie-w-centrum-animacji>

Polsk-ukraińskie lato w bibliotece. W tym m.in. Klub Mam dla mam z dziećmi w wieku 0-4 i spotkania międzypokoleniowe <https://strona.mbp.jaslo.pl/pl/a/Projekty-polsko-ukrainskie-lato-w-Bibliotece>

Spotkania dla dorosłych przy kawie i warsztaty dla dzieci <http://www.biblioteka-zabkowice.pl/index.php/biblioteka-dla-wszystkich-rozni-rowni-wazni/>

Bajki-pomagajki – warsztaty artystyczne i artterapeutyczne dla dzieci <https://www.multibiblioteka.waw.pl/projekty/bajki-pomagajki-czyli-bajki-wolontarystyczne-dla-dzieci-w-jezyku-polskim-i-ukrainskim/>

Warsztaty kreatywne dla rodziców z dziećmi <http://bogatynia.naszabiblioteka.com/n,kto-spotyka-w-lesie-jezyka>

Zajęcia sensoryczne z elementami muzykoterapii dla dzieci <https://www.biblioteka.zakopane.eu/realizowane-projekty/projekt-biblioteka-dla-wszystkich-rozni-rozni-wazni/1424-pokoloruj-muzyke.html>

Inspiracje spoza bibliotek

Kreatywne warsztaty teatralne dla osób 50+ <https://www.polites.org.pl/w-labiryntach-pamieci-polsko-ukrainski-teatralny-projekt-integracyjny-dla-osob-50-rekrutacja/>

Słuchowisko performatywne dla dorosłych <https://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/7,163229,29832392,ucze-dziewczyny-jak-stawiac-warunki-opiekunki-osob.html>

Klub integracji międzypokoleniowej i międzykulturowej <https://zfr.org.pl/pomoc-ukrainie/nowe-relacje/projekt-nowe-relacje-malowanie-po-numerkach>

Międzykulturowy Uniwersytet Trzeciego Wieku <https://ladnehistorie.pl/międzykulturowy-uniwersytet-trzeciego-wieku/>